

Bescherming van zoogdieren

Versie 11 september 2019

Jan Buys (voorzitter) en Piet Bergers (directeur)

0. Status notitie

Definitief voorstel aan de Algemene Ledenvergadering, door het bestuur vastgesteld op 1 oktober 2019, na verwerking in meerdere rondes van de input van werkgroepen en leden.

1. Aanleiding en doel

Wilde zoogdieren staan steeds prominenter op de publieke agenda. De wolf is inmiddels een regelmatig terugkerend onderwerp in journaals en talkshows. Dat geldt ook voor de discussie over de (semi) wilde zoogdieren in de Oostvaardersplassen. Maar ook meer buiten het zicht van de algemene media spelen discussies over de bescherming van zoogdieren, denk aan predatie (door vossen en marterachtigen) van weidevogels, schade door bevers aan waterstaatswerken, de na-isolatie van woningen en het effect hiervan op vleermuizen en het weer terug krijgen van een duurzame otterpopulatie in Nederland. De Zoogdierverseniging is hier op allerlei manieren bij betrokken, veel meer dan in het verleden. Het is cruciaal dat de vereniging, leden en medewerkers de opstelling van de Zoogdierverseniging in die discussies kennen, herkennen en ondersteunen. Dat vergt duidelijke beleidsuitgangspunten en invulling van de randvoorwaarden (organisatie, tijd, kunde, connecties, enzovoort) om de zoogdierbescherming te verbeteren.

Deze notitie beschrijft de beleidsuitgangspunten van de Zoogdierverseniging ten aanzien van zoogdierbescherming en de wijze waarop de Zoogdierverseniging werkt aan bescherming van zoogdieren.

2. Visie en Missie Zoogdierverseniging

De missie en visie van de Zoogdierverseniging¹ zijn leidend:

In onze visie leven in het wild levende zoogdiersoorten duurzaam in veilige leefgebieden en waardeert de Nederlandse samenleving de aanwezigheid van deze soorten positief.

Het is onze missie om bij te dragen aan het behouden en versterken van alle populaties van inheemse in het wild levende zoogdieren in Nederland. Hiertoe willen wij als vereniging herkend en erkend worden als een waardevolle en onmisbare partner voor overheden, beleidsmakers, wetenschappers, professionals, vrijwilligers, adviesbureaus, bedrijven en particulieren.

We willen dit bereiken door als Zoogdierverseniging met de gecombineerde inzet van leden, medewerkers en vrijwilligers informatie te verzamelen over zoogdierpopulaties in Nederland en door middel van onderzoek, publicaties en cursussen als kenniscentrum onze expertise in te zetten ten behoeve van de bescherming van deze populaties.

Hierna werken we deze missie en visie uit in drie algemene standpunten ten aanzien van de bescherming van inheemse zoogdieren en een standpunt ten aanzien van de omgang met exoten.

¹ Toekomstvisie Zoogdierverseniging 2016-2020, enigszins aangepast

3. Algemene standpunten over bescherming van inheemse zoogdieren

A. Duurzame populaties

De zoogdierverseniging streeft naar duurzame populaties van inheemse zoogdieren in Nederland.

Populaties zijn duurzaam als ze zonder menselijk ingrijpen kunnen voortbestaan. Op het moment dat een populatie het (zelfs bij optimaal biotoopbeheer) niet redt zonder ingrijpen op het niveau van individuele dieren (uitzetten, vangen/fokken/terugzetten, enzovoort) is een populatie dus niet duurzaam.

Om te bepalen welke soorten inheems zijn, sluiten wij aan bij de definitie van exoten die de meest recente Nederlandse Rode Lijst Zoogdieren hanteert: zoogdieren zijn inheems als die soort voor 1900 in Nederland (inclusief de Nederlandse Exclusieve Economische Zone op de Noordzee) leefde dan wel zich nadien op eigen kracht (dus zonder (in)direct menselijk handelen) heeft gevestigd. Daarmee bedoelen we dat het aannemelijk is dat de soort zich gedurende ten minste tien jaren in Nederland heeft voortgeplant of Nederland regelmatig bezoekt (met name zeezoogdieren).

B. Leefgebieden

Bescherming van zoogdieren vindt bij voorkeur plaats via ingrepen op het niveau van hun leefgebied. We beschouwen individuen altijd in de context van de populatie.

In Nederland komen overal wilde zoogdieren voor: in natuurgebieden, in het agrarisch cultuurlandschap en in dorpen en steden. Voor het in stand houden van duurzame populaties zal er dus vrijwel altijd sprake zijn van menselijke invloed op die populaties. Bij de meeste soorten leidt dit tot de noodzaak van beschermingsactiviteiten op het niveau van leefgebieden: door natuur- en landschapsbeheer, ontsnippering, natuurinclusief bouwen enzovoort.

Bij conflicten (op een bepaalde plek en/of bepaald moment teveel of te weinig individuen van een soort, zowel vanuit de optiek van menselijk gebruik als vanuit de optiek van te beschermen natuurwaarden) of onder druk staande populaties kijken we contextafhankelijk² naar welke oplossing het meest bijdraagt aan de duurzaamheid van de populaties. Voor die oplossingen (en de daarbij behorende maatregelen) kijken we weer eerst naar de mogelijkheden om door aanpassing van inrichting en/of beheer van leefgebieden te komen tot een oplossing.

C. Individuele dieren

Ingrijpen op het niveau van het individuele dier is pas aan de orde als maatregelen op niveau van het leefgebied niet voldoende zijn. Vangen en verplaatsen heeft dan in beginsel de voorkeur boven doden.

Als maatregelen op het niveau van leefgebieden niet (voldoende) werken of binnen de op dat moment geldende maatschappelijke context niet werkend te krijgen zijn, is ingrijpen op het aantal dieren aan de orde: vangen/verplaatsen, vangen/fokken/bijplaatsen, herintroductie, doden, etc. Het gaat hier om zowel het terugbrengen dan wel versterken van populaties ((her)introductie) als het verkleinen van populaties.

Herintroductie van wilde zoogdieren heeft alleen zin als er op basis van meest recente wetenschappelijke inzichten voldoende zekerheid is dat de soort zich in het desbetreffende leefgebied blijvend kan vestigen en een duurzame populatie kan opbouwen. Dit vergt dus altijd

² De context hangt samen met het soort gebied (stad of natuurgebied?), de staat van een soort (algemeen, sterke populatie of juist kwetsbaar) en de termijn waarop oplossingen gerealiseerd moeten zijn (snel of er is tijd).

voorbereidend onderzoek en gericht terreinbeheer om het gebied geschikt te maken en te houden als leefgebied. Monitoren van de populatie, evaluatie en waar nodig bijstellen van het beheer zijn minimaal nodig tot er sprake is van een duurzame populatie.

Het verkleinen van populaties kan aan de orde zijn bij inheemse soorten, bijvoorbeeld als de omvang van de populatie een risico vormt voor de veiligheid van mensen of teveel schade aanricht. En altijd als eerst is gebleken dat andere opties via inrichting en beheer van het gebied onvoldoende soelaas bieden. De mate waarin de populaties verkleind worden, moet op basis van wetenschappelijke kennis en/of onderzoek worden bepaald.

Bij de afweging tussen vangen en verplaatsen versus doden weegt het welzijn van de dieren in kwestie mee. Voor het individuele dier levert vangen veel stress op en vaak is de overleving van de verplaatste dieren laag. De afweging vraagt dus altijd aandacht en onderzoek. Het doden van dieren als beschermingsmaatregel is daarmee dus niet uitgesloten, de Zoogdiervereniging is niet per definitie tegen het doden van zoogdieren. Doden is wel een laatste middel als andere opties niet werken.

Als het vangen of doden van dieren aan de orde is, dan moet rekening gehouden worden met de bepalingen van de Wet Natuurbescherming, de Wet Dieren en de Wet op de Dierproeven.

4. Exoten

Exoten worden geweerd en indien nodig bestreden als hun aanwezigheid problemen oplevert ten aanzien van ecologie, veiligheid, economie, volks- of diergezondheid.

Om te bepalen welke soorten exoot zijn, sluiten wij aan bij de definitie van exoten die de meest recente Nederlandse Rode Lijst Zoogdieren hanteert: “een exotisch zoogdier is een zoogdiersoort die hier voor 1900 niet voorkwam en door direct of indirect menselijk handelen in Nederland is gekomen”.

In 2010 heeft de Zoogdiervereniging een Notitie Exoten vastgesteld. Hoofdpijn daarin is dat ingrijpen op de aanwezigheid van exoten steeds gebaseerd is op een risicoanalyse waarbij wordt nagegaan wat het effect van die soort is op veiligheid (ondergraven dijken, verkeer etc.), ecologie (voortbestaan van inheemse flora en fauna), economie (schade aan vee, gewassen etc.) of volks- of diergezondheid (verspreiden zoönosen of veeziekten). Op basis van de risicoanalyse wordt gekozen voor een maatregel (preventie, eliminatie, isolatie, beheersing of geen ingrijpen).

5. Strategie

De Zoogdiervereniging ziet kennis als dé basis voor de bescherming van zoogdieren. Onze primaire insteek is dan ook om zoogdierbescherming vorm te geven via kennisoverdracht aan verantwoordelijken voor het beheer van leefgebieden en dieren en aan het publiek.

Het is cruciaal te beschikken over kennis van soorten, van hun ecologie en van het ecosysteem (zowel de meer natuurlijke als de sterk door de mens beïnvloede) waarin zij zich manifesteren. En kennis van de interactie tussen zoogdieren en het menselijk gebruik van die leefgebieden. Alleen op basis van goede en voldoende kennis kunnen goede afwegingen worden gemaakt. De Zoogdiervereniging heeft met een groot aantal actieve en deskundige leden en haar medewerkers veel kennis van zoogdieren in huis dan wel kan die ontsluiten in haar netwerk. We werken aan het vergroten/behouden van het draagvlak en goed(e) beleid en regelgeving voor zoogdierpopulaties, binnen en buiten natuurgebieden. Het is daarbij belangrijks gebruik te maken van en samen te werken met andere disciplines.

De Zoogdierverseniging is zich bewust van het feit dat de ruimte die een soort krijgt ook wordt bepaald door het draagvlak voor de soort in de maatschappij en in het verlengde daarvan de positie van de soort in beleid en regelgeving. De inzet van de Zoogdierverseniging is er daarom op gericht dat kennis over zoogdieren zijn weg vindt naar burgers, overheden (van gemeenten tot en met Europese Unie), terreinbeheerders, private eigenaren en beheerders van landerijen en gebouwen, etc. Kennisoverdracht vindt plaats op uiteenlopende manieren: van algemene voorlichting via overleg, uitvoeren onderzoeken, lobby, tot inbreng in wet- en regelgeving en besluitvormingsprocedures (zienswijzen, bezwaren etc.). Onze ervaring is dat het op deze manier in veruit de meeste gevallen mogelijk is om tot een effectieve bescherming van zoogdieren te komen. Juridische stappen zijn alleen aan de orde als alle andere opties niet effectief zijn gebleken en het voortbestaan van (deel)populaties van inheemse zoogdieren in het gedrang komt.

6. Organisatie binnen de Zoogdierverseniging

De Zoogdierverseniging kent veel actieve leden. De meesten werken onbezoldigd, in bestuur en werkgroepen. Daarnaast zijn er betaalde medewerkers. Het bestuur van de vereniging is eindverantwoordelijk voor de activiteiten van de vereniging en legt daar verantwoording over af aan de ALV. Binnen de vereniging zijn er regionale en soortgerichte werkgroepen. Deze opereren in hoge mate zelfstandig, maar altijd wel binnen de algemene kaders van de vereniging, zoals deze notitie. De medewerkers van het bureau van de Zoogdierverseniging hebben een (in omvang meestal beperkte) inhoudelijke en/of ondersteunende rol. In specifieke projecten / opdrachten kunnen zij echter een centrale rol hebben.

Deze notitie is de basis voor de meer concrete uitwerking voor (groepen van) soorten of thema's (bijvoorbeeld jacht). In welk tempo en omvang dat gebeurt is afhankelijk van de actualiteit dan wel de wens van de Zoogdierverseniging (bestuur, medewerkers of werkgroepen) een onderwerp op de agenda te zetten. Momenteel zijn er uitwerkingen voor: Afrikaanse varkenspest, bever, exoten, telemetrie en wolf.

Het bestuur stelt altijd de uitwerking vast, de opstelling ervan gebeurt in samenwerking tussen de leden die zich betrokken voelen bij het desbetreffende onderwerp en medewerkers. Als het betrekking heeft op het werkveld van een werkgroep, heeft die werkgroep de lead om de uitwerking op te stellen. Het bestuur monitort de actualiteit van de vastgestelde standpunten en zorgt er indien nodig voor dat een standpunt geactualiseerd wordt.

Omdat de Zoogdierverseniging steeds vaker bij beschermingsdiscussie wordt betrokken is het wenselijk de binnen de vereniging (leden en medewerkers) aanwezige kennis optimaal te ontwikkelen en te benutten. Dat doen we langs twee lijnen (zo veel mogelijk gecombineerd):

- het weer actief krijgen van een werkgroep Zoogdierbescherming (in een aan de actualiteit aangepaste opzet). Het bestuur onderneemt actie om dit tot stand te brengen. Deze groep kan dan het bestuur, medewerkers en de andere werkgroepen bijstaan in beschermingsdiscussies en waar nodig daar het voortouw in nemen.
- Het verwerven en uitvoeren van adviesopdrachten die onze medewerkers uitvoeren.

We bezien steeds wat de meest (kosten)effectieve combinatie van deze twee lijnen is. Daarbij spelen ook praktische aspecten een rol als beschikbaarheid van leden die voldoende kennis en tijd hebben en voldoende budget om betaalde medewerkers in te zetten.

Concrete beschermingsactiviteiten liggen, afhankelijk van het onderwerp (lokaal/regionaal of landelijk, soort(groep)gericht of algemeen) primair bij een regionale werkgroep of een

soortwerkgroep. Landelijke, meer algemene activiteiten liggen dan primair bij de landelijke werkgroep bescherming. Daarbij is het steeds van belang na te gaan of een werkgroep de benodigde inzet (kwantitatief en kwalitatief) kan leveren en welke rol de medewerkers daar in kunnen vervullen.

Het bestuur zorgt voor budgettaire ruimte in de begroting van de vereniging of dat er via specifieke (extern gefinancierde) projecten mogelijkheden zijn om kennis en vaardigheden binnen de vereniging verder te ontwikkelen dan wel kennis van buiten de vereniging beschikbaar te krijgen. Indien nodig en mogelijk zorgt het bestuur er ook voor om medewerkers in te kunnen zetten voor beschermingsactiviteiten, vooral als die in een beperkte tijd veel aandacht en tijd vergen.